

בדין 'בסיס' לחצי שבת

הגמ' בביצה (ב.) אומרת שב"ש כר"ש דלית ליה מוקצה, וב"ה כר"י דאית ליה מוקצה. שואלת הגמ', ומי אמר ר"נ הכי והתנן ב"ש אומרים מגביהין מעל השולחן עצמות וקליפין, וב"ה אומר מסלק את הטבלא כולה ומנערה, ואמר ר"נ אנו אין לנו אלא ב"ש כר"י וב"ה כר"ש שאין מוקצה. ממילא משנה זו אין גרסתה כהלכה וצריך להחליף השיטות שלפי ב"ה אין מוקצה כי סובר כר"ש, ולב"ש יש מוקצה כי סובר כר"י. א"כ נסתר מה שאמר ר"נ שב"ה סוברים דין מוקצה כר"י, וב"ש לא סוברים דין מוקצה שהם כר"ש. ומתרצת הגמ', עיי"ש.

והנה התוס' (ד"ה וב"ה) שואלים הרי ברגע שעל כל השולחן יש עצמות וקליפין שלא ראויים למאכל בהמה, הם הופכים את השולחן לבסיס לדבר האסור שהרי עצמות וקליפין אלו לא נשכחו על השולחן אלא הניחם מדעתו. א"כ למה מותר לפי ב"ה לסלק את הטבלא.

מתרצים התוס' ע"פ פירוש ר"ת במסכת שבת (נא: ד"ה או ניא) שאין השולחן נהפך לבסיס לדבר האסור, כיון שלא הוה בדעתו להניח את העצמות על השולחן כל היום אלא לסלקם בגמר סעודתו, ובכה"ג אין השולחן נהפך בסיס לדבר האסור.

דינו זה של ר"ת המופיע בתוס' - שאין בסיס לדבר האסור אם כונתו היה לקחת את העצמות מהשולחן בגמר הארוחה - מקורו בגמ' שבת (נא.). ונראה מה כתוב בגמ' שם.

הגמ' שם אומרת, אם אדם טמן וכיסה את הקדרה בדבר שאינו ניטל בשבת (כגון קש) אם היה המכסה מגולה מקצתו נוטל ומחזיר ואם לאו אינו נוטל. כלומר, אם הכיסוי הוא דבר הניטל, מחזיר הכיסוי ומסלק את הקש שעליו ונוטל הקדרה, אבל אם הכיסוי הוא דבר שלא ניטל ואין לו במה לאחוז את הקדרה אזי אינו יכול לאכול את התבשיל שבקדרה.

שואל רש"י מאי שנא מאבן שעל פי החבית שמטה החבית לצד ונופלת ופותח את החבית.

מתרץ רש"י, באבן שעל פי החבית מדובר ששכח את האבן, ולכך יכול להטותה לצד, "אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור", אע"פ שכונתו להסיר המוקצה (הקש) באמצע השבת כדי לאכול את התבשיל שבקדרה.

ותוס' שואל על רש"י, אם כאשר הוא מניח מוקצה זה נהיה בסיס לדבר האסור, אז מדוע כאשר הוא מניח קש על הקדרה ויש ידים לאחוז בקדרה יכול להטותה לצד. וקשה, הרי הניח קש וכל הכיסוי נהפך בסיס לדבר האסור אז למה יכול להטותה לצד הרי כל ההיתר להטות החבית הוא רק בשכח מוקצה ולא בהניח בכונה.

לכך אומר ר"ת דלא חשיב כמניח כיון שדעתו ליטול בשבת, ורק אם כונתו לא ליטול העצמות בשבת אזי הוי בסיס לחצי שבת ואסור. וזה עצם התירוץ בתוס' אצלנו, שלפי ר"ת אם כונתו אחרי הארוחה לסלק העצמות מהשולחן אין השולחן נהפך בסיס לדבר האסור.

ודעת ר"ת היא בניגוד לרש"י בשבת (שם) שכתב שאם היה מוקצה בין השמשות, דהיינו כשהיה קש על הקדרה בכניסת השבת, אע"פ שכונתו לסלק הקש בשבת כדי לאכול הקדרה, מ"מ הוי אסור והוי בסיס לדבר האסור.

וזה למעשה שני דעות בשו"ע (סי' שט ס"ד). אבל אם הניחם על דעת שישארו (המוקצה על החבית) בכניסת השבת, אסור להטות ולנער כי מגו דאתקצאי לבין השמשות, איתקצאי לכולי יומא. וזה למעשה דעת רש"י וכן נאמר בבאר הגולה, וי"א אפילו הניחם (את המוקצה) על דעת שישארו בכניסת השבת אבל רוצה לטלטלם בשבת, מותר להטות החבית ולנער החבית בשבת דלא אסרי אלא שמניח המוקצה על דעת שישארו שם כל השבת ואח"כ שינה דעתו, שאסור להטות ולנער.

א"כ לפי רש"י חוזרת קושית התוס' מדוע מותר לסלק את העצמות והקליפין, הרי לרש"י גם אם אין כונתו שישארו כל השבת הרי אסור.

אלא י"ל שכל מה שרש"י אמר שיש דין בסיס גם אם כונתו שישארו שם כל השבת, היינו דוקא אם הניחם שם בערב שבת, דבכה"ג אמרינן מגו דאתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולי יומא, אבל אצלנו בסוגיה המוקצה העצמות מגיעים לשולחן רק בשבת בבוקר בכה"ג מודה רש"י שאין השולחן נהפך להיות בסיס לדבר האסור אם כונתו לסלק את העצמות.

א"כ גם רש"י יכול לסבור כתירוץ הראשון בתוס'.

אלא שעכשיו קשה, מדוע תוס' מצריך תירוץ שני, "אי נמי כיון שהיו עם העצמות אוכלין הוי בסיס לדבר האסור והמותר שזה מותר."

תירוץ השני זה הוא שיטה ג' והיא מופיעה ברע"א שיש דין בסיס לדבר האסור גם כאשר האיסור מוקצה לא היה בין השמשות על השולחן ואע"פ שאין דעתו להניח שם כל היום, שהרי כתבו התוס' שכל ההיתר לסלק את העצמות הוא רק כאשר יש אוכלים על השולחן ג"כ. משמע שאם לא היה בזה אוכל, והניחם על השולחן בשבת, אז השולחן נהפך להיות בסיס לדבר האסור אע"פ שהעצמות לא היו עליו בין השמשות ואע"פ שרוצה לסלקם בגמר הארוחה, וכך משמע בחידושי רע"א למסכת שבת (קנד: ד"ה בשליפי זוטרי).

ועל פירוש זה מקשה רע"א בחי' הרי הגמ' (שם) אומרת אמר רב הונא היתה בהמתו טעונה כלי זכוכית שאי אפשר לקחת אותם ביד ולהניחם בארץ מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה ומתיר החבלים וכל כלי הזכוכית נופלים מהשק. שואלת הגמ' הרי זה מבטל כלי מהיכנו? עונה הגמ' בשליפי זוטרי דהיינו ששולף הכר ונופלים על הכר השני עד שמגיעים לארץ, משמע בזמן שהמוקצה נמצא על הכר לא הוי בסיס ומותר לנער. אבל קשה על פירוש השלישי שהבאנו (דהיינו התירוץ השני בתוס') שסובר שבכה"ג יש דין של בסיס לדבר האסור?

ונראה לתרץ שיש חילוק בין נייעור מוקצה להשמטת הכר. זאת אומרת שהשיטה השלישית סוברת אע"פ שנייעור מוקצה אסור אם הניחו בשבת וכונתו לסלק לאחר זמן, השמטת הכר בכה"ג מועיל כי בהשמטת הכר אינו מסיט את המוקצה כלל ממקום למקום אלא רק מסלק המונע, אבל בנייעור מוקצה כונתו לעשות פעולה במוקצה לכן זה אסור.

ונסביר לעומק יותר את ההבדל בין ניעור מוקצה להשמטת הכר, ונתרץ את קושיית רע"א. אפשר לומר שכל דין בסיס תלוי בדעת האדם שהרי שוכח אבן על פי החבית מותר לטלטלה, א"כ בבשר ועצמות שמניח על השולחן אם דעתו שישארו שם א"כ הוי בסיס, אבל בכלים מונחים על הכרים אדרבא אין דעתו שישארו שם כלל אלא שיגיעו לקרקע מיד כדי שלא יפלו וישברו, לכן לא הוי בסיס, ושרי.

ולמעשה רעיון זה שיש הבדל בין ניעור מוקצה והשמטת הכר נמצא בדברי המשנה ברורה (סי' רסו ס"ק כו) שאין דין בסיס באמצע השבת.

ומאידיך גיסא, פסק המשנה ברורה בסוף סימן שי (ס"ק לז) שכל זמן שהאיסור מונח עליו אסור בטלטול אלא מניח על הבסיס דבר יותר חשוב מהאיסור ומטלטל הכל ביחד. וצ"ע, דנראה דדברי המ"ב סתרי אהדדי.

ואפשר לפרש דמש"כ המשנה ברורה בסימן שי (שכל זמן שהאיסור מונח עליו אסור בטלטול) היינו דוקא בטלטול, אבל ניעור מותר. וא"כ אתי שפיר במש"כ בסימן רסו (שאין בסיס לחצי שבת). א"כ רואים מפורש שמחלק המ"ב בין טלטול מוקצה (שאסור) לבין ניעור מוקצה (שמותר).

יוצא מכל הנ"ל דיש שלוש שיטות בראשונים בדין בסיס:

א. התוס': אם הניח חפץ בין השמשות והתכוון להסירו בשבת, אין המקום שעליו מונח החפץ נהפך לבסיס לדבר האסור.

ב. רש"י: בכה"ג נהפך המקום שעליו מונח החפץ לבסיס. אלא שמודה רש"י לתוס' שאם הניח באמצע השבת דבר מוקצה (כגון עצמות) ודעתו לקחתם בסוף האוכל, אין השולחן נהפך לבסיס לדבר האסור.

ג. אי נמי בתוס': אם הניח מוקצה באמצע השבת, אע"פ שלא היה מונח שם בין השמשות, ואע"פ שדעתו לסלקו לאחר זמן (כגון עצמות על השולחן), מ"מ השולחן נהפך לבסיס לדבר האסור.